

Hegedűs András

A Magyar Sion című folyóirat története

A Knauz Nándor¹ által *Magyar Sion* címmel indított havilap a magyar egyházi tudományosság meghatározó folyóirata volt. Bár az alapító szándéka szerint egyháztörténeti periodicumként indult, a szerkesztőváltások miatt e jellegét fokozatosan elvesztette, ám a különféle tudományterületekről érkezett tanulmányok magas színvonalukat mindvégig megőrizték. Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy röviden vázolja a nagy múltú folyóirat történetét.

Előzmények

Magyar Szion címmel először Pesten, 1838-ban Gyarmathy János² alapított lapot, amely önmagát mint „egyházi hír- s encyclopediai lap” határozta meg. A heti két alkalommal, csütörtökön és vasárnap megjelenő újság³ már fél év után, 1838 júliusában *Szion*-ra változtatta nevét. A lap profilja leginkább egyházi hírlap ismérveinek felelt meg. Elsősorban hittudományi értekezéseket, életrajzokat, különféle egyházi eseményekről szóló tudósításokat, továbbá rövid híreket közölt. Gyarmathy kezdeményezése azonban nem volt hosszú életű, hiszen a magyar nyelvű újság 1840-ben meg is szűnt,⁴ ám latin nyelven 1842-ig *Sion. Organon Ecclesiastico-Litterarium* címen még megjelent.⁵

¹ Knauz Nándor (1831-1898) esztergomi kanonok, címzetes püspök, később pozsonyi prépost. A XIX. század magyar egyháztörténet-írásának kiemelkedő alakja. Az Esztergomi főegyházmegye történetének forrásait publikáló *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis* elindítója. Pályafutásának méltatását ld.: *Magyar Sion* 36 (1898) 335-341. Vö. KOLLÁNYI Ferencz, *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 500-502.

² Gyarmathy János (1810-1883) veszprémi egyházmegyes pap, szentelték 1833-ban. A Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője és segédtanára 1835-től. A szeminárium könyvtárának vezetését 1836-ban vette át. Írásai szinte kizárólag hitélettel kapcsolatosak. Az 1838. évi pesti árvíz idején önfeláldozó munkájáért Pest város dicséret oklevéllel jutalmazta. Vö. PFEIFFER János, *A veszprémi egyházmegye történeti névtára* (1630-1950), München 1987, 459-460.

³ A csütörtöknként megjelenő számok inkább tudományos értekezéseket közöltek, mint azt az alcím is mutatja: „Érdekes közlemények az egyházi tudományok, történetek 's litteratura tárából”, a vasárnapi számok pedig a hitélet előmozdítását szolgálták az alcím szerint: „Elme- 's szívképző. Ismeretek a religo, egyházi intézmények 's keresztény élet tárából.”

⁴ *Magyar Sajtóbibliográfia* 1705-1849, összeállította V. BUSA Margit, Budapest 1986, 169. A lap egyes leőhelyeinek felsorolásánál a bibliográfia nem említi az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban található példányokat.

⁵ Uo. 260. A lap egyes leőhelyeinek felsorolásánál a bibliográfia itt sem említi az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban található példányokat.

Bár a Knauz Nándor által alapított *Magyar Sion* címe hasonlít a *Magyar Szionra*, mégsem mondható, hogy Knauz a Gyarmathy-féle lapot „újja alapította”⁶ volna, hiszen Knauz világosan kifejtett programjában egyértelművé tette a lap határozottan egyháztörténeti jellegét.⁷ Ugyanígy nem tekinthetjük a *Magyar Sion* előfutárának a *Magyar Tudományos Értekező* című lapot sem,⁸ hiszen nem az egyház múltjának feltárását, hanem a „tudományok különféle ágaiból, de főleg a történelmi, természettudományi és bölcsészeti szakból vett értekezések”⁹ közreadását vállalta fel.¹⁰ Kétségtelen azonban, hogy Knauz számára a *Magyar Tudományos Értekező*, melynek Nagy Ivánnal együtt társszerkesztője volt, és amelytől éppen a *Magyar Sion* kedvéért vált meg, jelentős tapasztalatokkal szolgált mind a szerkesztési, mind a nyomdaipari ismeretek terén. Ezekből a tapasztalatokból fakadhatott, hogy Knauz a *Magyar Sion* kinyomtatására alkalmasnak találta Horák Egyed esztergomi nyomdáját, holott a *Magyar Tudományos Értekező* indításakor még más véleményen volt.¹¹ Megjegyezni kívánjuk, hogy bár a *Magyar Sion*t Horák Egyed nyomtatta,¹² a folyóiratban megjelenő magas színvonalú képek Pesten, majd a k. k. Hof- und Staatsdruckereiben készültek.

⁶ *Katolikus Lexikon III.*, Budapest 1932, 254.

⁷ *Magyar Sion* 1(1863) 5.

⁸ ABAI Ilona, *A Magyar Tudományos Értekező, mint a Magyar Sion előfutára*, in: *160 év a tanítóképzés és a kultúra szolgálatában*, Esztergom 2002.

⁹ *Magyar Tudományos Értekező* 1(1862) 7.

¹⁰ Ezt a nézetet képviselte Kereszty Viktor is Knauz Nándor necrológiájában: „A 'Magyar Tudományos Értekező' a 'Magyar Sion'-nal semmiféle összefüggésben nincs és nem volt.” In: *Magyar Sion* 36 (1898) 336.

¹¹ Vö. ABAI i. m. 13.

¹² Horák Egyed nyomdáját 1876-ig üzemeltette, amikor azt tőle átvette Buzárovits Gusztáv. Így tulajdonképpen a *Magyar Sion* mindvégig egy nyomdában készült. Horák nyomdája pedig kimondottan Knauz megrendelésének köszönhető a fejlődést. Így elmondható, hogy a *Magyar Sion* Esztergom ipari fejlődésére is hatással volt. Vö. SENNOVITZ Adolf, *Esztergom könyvnyomdászatának története*, in: *Esztergom és vidéke*, 16 (1894) 35. szám, 2.

A folyóirat

Knauz Nándor a *Magyar Sion* indításával kapcsolatos tervezetét 1862. augusztus 6-án küldte meg Scitovszky János hercegprímásnak, aki örömmel fogadta azt, és támogatásáról biztosította a primási könyvtárost.¹³

Knauz az általa indított lap legfőbb céljaul a magyar egyház történelmének feltárását tűzte ki, amint azt „Tájékozásul” című bevezetőjében írja is: „Hazánk már megleglelte történetíróit. ... De egyházunk mindhiába várta dicsőségének tüzetes és kisebb részletekre is kiterjeszkedő megíróját.”¹⁴ A kutatásokat azáltal kívánta elmélyíteni, hogy a lapot három fő rovatra osztotta.

Az „értekezések” címet viselő részben kívánta közölni a szentek és különféle egyházi személyek életrajzeit, az intézmények, birtokok, templomok, székesegyházak és egyéb építmények történetét, de helyet kívánt biztosítani a jogi, tanügyi és művészettörténeti tanulmányoknak is, vagyis törekedett minden olyan terület befogadására, amely az egyház múltjával kapcsolatba került.

Az „okmánytár”, célja a még közöletlen iratok „eredeti nyelven, eredeti helyesírással” történő publikálása volt.

A „tárca” címet viselő rovat spektruma már szélesebb, mint az egyház múltjának feltárása, hiszen útleírásoknak, régi szokások ismertetésének, könyvrecenzióknak, aktuális események beszámolóinak is teret adott. Sőt, Knauz emellett egyfajta hírlapi funkciót is szánt a rovatnak, amikor a különféle egyházi hivatalok betöltésében történt változásokról, illetve a halálozásokról is igyekezett beszámolni.

Céljának eléréséhez Knauz nagy szerkesztőbizottságra kívánt támaszkodni. Ebben olyan neveket találunk, mint Ipolyi Arnold,¹⁵ Majer István,¹⁶ Rimely Károly,¹⁷ Samassa József,¹⁸ Somogyi Károly,¹⁹ Sujánszky Antal.²⁰ Knauz érzékét

¹³ Knauz Nándor hagyatéka, Esztergomi Főkáptalan Magánlevéltára, Lad. 75.

¹⁴ *Magyar Sion* 1(1863) 5.

¹⁵ Ipolyi Arnold (1823-1886) esztergomi főegyházmegyés pap, egri kanonok, besztercebányai, majd nagyváradai püspök. A magyar néprajz és képzőművészet kiváló kutatója. Sikeres kutatást vezetett Isztambulba, a korvínak felkutatása céljából. Vö. CSÉFALVAY Pál (szerk.), *Ipolyi Arnold emlékkönyv*, Budapest 1989.

¹⁶ Majer István (1813-1893) címzetes püspök, nagyprépost. Publicisztikája, különösen pedagógiai és hitéleti írásai, az egész országban ismertté tették „István bácsi” nevét. Vö. KOLLÁNYI Ferencz, *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom 1900, 487-490.

¹⁷ Rimely Károly (1825-1904) a Pázmáneum rektora, pozsonyi kanonok, 1893-tól besztercebányai püspök. Rudolf trónörökös magyar tanára. Megírta a Pázmáneum történetét.

¹⁸ Samassa József (1828-1912) esztergomi teológiai tanár és kanonok, később zepesi püspök, majd egri érsek.

¹⁹ Somogyi Károly (1811-1888) esztergomi kanonok. A *Religio és Nevelés*, valamint a *Katholikus Iskolai Lapok* szerkesztője. A nagy árvíz után Szeged városának adományozta 60000 kötetes könyvtárát. Vö. KOLLÁNYI i. m. 485- 487.

²⁰ Sujánszky Antal (1815-1906) címzetes püspök, nagyprépost, a Pázmáneum rektora. Az Érseki Simor Könyvtár katalógusának összeállítója. Vö. KOLLÁNYI i. m. 494 - 495.

mutatja a tehetségek felkutatására, hogy az új lap szerkesztőbizottságába meghívta az ekkor még csak papnövendék Fraknói (Frankl) Vilmost²¹ is.

Az alapító szerkesztő által vállalt célok Knauz gondos és fáradhatatlan munkájának, köszönhetően teljesültek.²² A számos tanulmány, az ismeretlen források közlése által a magyar egyháztörténet-írás megújult és európai színvonalra emelkedett. Ugyanakkor nem csak a megjelent szacikkek értékesek, hanem a rövidebb közlemények is, amelyek közül most csupán aktualitása okán „Az esztergomi papnevelde megnyitása” című részletes beszámolót²³ emeljük ki.

1869-ben Knauz lemondott a szerkesztői megbízatásáról, életrajzírói szerint²⁴ azért, hogy élete főművének, a Monumenta Ecclesiae Strigoniensisnek szentelhesse idejét. Érdekes azonban, hogy Knauz 1869. július 9-én Simor János bíboros, hercegprímáshoz írott felterjesztésében kifejti, hogy a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis kedvéért „én a Magyar Siont kivéve, melyet tovább is folytatni akarok, minden egyéb irodalmi munkát abban fogok hagyni.”²⁵ Nem kívánjuk cáfolni az életrajzírókat, hiszen 1869 második félévében Knauz beláthatta, hogy e két nagy feladat felőrölné erejét, de az is lehet, hogy Simor János bíboros, hercegprímás mentette fel őt a szerkesztői feladatok alól. Ennek azonban jelenlegi ismereteink szerint nincs nyoma. Talán Knauz Nándor teljes levelezésének feldolgozása választ adhat erre a kérdésre.

A folyóirat szerkesztését 1870-ben Fraknói (Frankl) Vilmos és Zádori János²⁶ vette át Knauztól. A lap ennek következtében kisebb arculatváltáson esett át, és felvette az *Új Magyar Sion* nevet. Az alcím is megváltozott, többé már nem egyháztörténelmi, hanem egyházirodalmi folyóiratként jelent meg. Ez is jelezte, hogy a lap a kor „követeléseéhez” igazítva teret ad mindazon kérdéseknek, melyek „a katholicizmus hitéleti és társadalmi fejleményeiben fölmerülnek.”²⁷

²¹ Fraknói (1874-ig Frankl) Vilmos (1843-1924) teológiai tanár Esztergomban, majd nagyváradai kanonok. A pécsi püspöki kinevezést elutasította. A XIX. századi magyar történetírás egyik kiemelkedő alakja. A magyar történelmi kutatások elősegítésére Rómában megalapította a Magyar Történelmi Intézetet.

²² Knauz publikációinak száma minden szerző teljesítményét felülmúlta, hiszen hét év alatt 71 cikket közölt, ennek többségét folytatásokban, vagyis az 1863-1869 között megjelent szinte valamennyi lapszámban írt.

²³ *Magyar Sion* 3(1865) 784.

²⁴ KOLLÁNYI i. m. 501.

²⁵ Prímási Levéltár, Esztergom, Cat. 44., 3119/1869.

²⁶ ZÁDORI János (1831-1887) esztergomi kanonok, teológiai tanár. „Ritka jószívűsége és páratlan előzékenysége oly népszerűséget szereztek neki, amilyennel nem mindenki dicsekedhetik. Szeretettel vette körül növendékeit, tanártársait, pályatársait. Ritka szorgalmánál csak szerénysége volt nagyobb.” KOLLÁNYI i. m. 512.

²⁷ FRANKL Vilmos – ZÁDORI János, *Az Új Magyar Sion programja*, in: *Magyar Sion* 7(1869) 795.

Az *Új Magyar Sion* a szerkesztők szándéka szerint a katolikus sajtónak a liberális sajtóval szembeni hátrányát igyekezett csökkenteni.²⁸ Ezért „a katolikus sajtónak természetes hivatása: a javítás szent művében kezdet fogni az illetékes tényezőkkel, előkészíteni és támogatni munkásságukat.”²⁹ Ennek érdekében a folyóirat nyitott volt a természettudományok felé, igyekezett figyelemmel kísérni más vallásfelekezetek, különösen a protestánsok, tevékenységét. Tudósított a korszak számos fontos eseményéről, mint pl. az I. Vatikáni Zsinatról. Bár továbbra is számos egyháztörténeti tanulmányt közölt, mind nagyobb teret engedett a közéletiségnek a szociális kérdés felkarolása, valamint a katolikus autonómia lelkes szorgalmazása által.

Fraknói csupán három évig vett részt a szerkesztésben, Zádori azonban 1886-ig folytatta. Tőle a szerkesztést a „papneveldei tanárok” vették át, azaz Horváth Ferenc, Kereszty Viktor, Prohászka Ottokár és Walter Gyula szemináriumi tanárok. Prohászka már 1882 óta a *Magyar Sion* szerzői közt szerepelt. Saját bevallása szerint „íróvá fejlődése a *'Magyar Sion'*-nal lépett rendes vágányra.”³⁰

A „papneveldei tanárok” visszatértek a folyóirat eredeti címéhez, így a *Magyar Sion* név elől az „új” jelzőt törölték. Követve az előző szerkesztőket, „Programmunk” címet viselő bevezetőjükben, melynek írója feltehetően Prohászka volt, lánglelkű szavakkal jelölték ki a folyóirat irányát. Ebben a kor vallási közömbösségét kárhoztatva a *Magyar Siont* az „időszerű kereszténység föllevenítésére”³¹ kívánták felhasználni. Mivel „az egyháznak érdekei vannak az emberi élet egész vonalán; a tudományban, a művészetben, a művelődésben praktice szerepel. Ezen praktikus irány elől a 'Sion' el nem zárkozhatik. Tehát nem lehet s nem is akar lenni kizárólagosan theologiai folyóirat, mely, a theologiát csak mint absztrakt tudományt művelje; hanem szívesen ereszkedik le a theológiának, a hitnek, az egyháznak az életben föllelhető konkrét és praktikus megvalósulásaihoz, s az ismertetések közé is nemcsak a mérően tudományos műveket veszi föl, hanem azokat is, melyek az egyházi élettel változatos érintkezésben állnak.”³² E célkitűzések nyomán az eredeti Knauz-féle gondolat teljesen elenyészett. Bár tudományos cikkeket a lap továbbra is közölt, de ezek már különböző tudományterületekről érkeztek, ezek mellett jelentősen megnőtt a hitéleti, szociális, kultu-

²⁸ „A sajtó hatalmát addig kicsinyeltük, talán meg is vetettük, míg annak teréről majdnem végképp száműztünk.” *Magyar Sion* 8(1870) 7.

²⁹ *Föladataink*, in: *Magyar Sion* 8(1870) 15.

³⁰ KEMÉNYFY K. Dániel, *A régi és az új „Magyar Sion”*, in: *Magyar Sion* (1934. szeptember 15.) 2.

³¹ *Programmunk*, in: *Magyar Sion* 24(1886) 9.

³² Uo.

rális, egyházpolitikai, közéleti értekezések száma. A *Magyar Sion* ezen harmadik periódusában a folyóirat lelke a „Dr. Pethő” néven publikáló Prohászka Ottokár volt, akinek írói álnevét Zádori János adta.³³ A lap hasábjain megjelenő írások, köztük a „Diadalmas világnézet”, a katolikus elveknek a közéletben való érvényesüléséért, a katolikus öntudat megerősödéséért szálltak síkra.

Mint oly sok folyóiratot, negyvenkét év után a *Magyar Siont* is utolérte végezte. Megfelelő anyagi bázis hiányában a lap megszűnt, mivel az előfizetési díjak nem fedezték a kiadásokat.³⁴

A hetilap

Harminc évvel később, 1934. szeptember 15-én Lippay Lajos szerkesztésében a *Magyar Sion* név ismét megjelent a hazai sajtóban,³⁵ de már nem folyóiratként, hanem hírlapként, amely magát, mint „katolikus társadalmi hetilapot” határozta meg. Az újság első számában Prohászka nyomdokain haladva kifejtették, hogy a „Magyar Sion munkatere és programja kiterjed a társadalmi, kulturális, szociális, gazdasági és vallási, illetve világnézeti problémák, kérdések összes mozzanataira”.³⁶ Figyelemmel kívánták kísérni a Világegyház eseményeit, Esztergom város és Komárom-Esztergom vármegye életét. Ennek ellenére nem csupán az esztergomi, hanem minden magyar katolikusnak ajánlották a lapot, mivel „a Magyar Sion szimbolikusan jelenti a magyar katolikus Egyház történelmi központját”.³⁷ Furcsa módon, már szeptember 30-án ennek ellentmond „P!” szerző, amikor „tökéletes vidéki katolikus szellemű sajtóorgánumnak” szánja a lapot, és kijelenti, hogy a „Magyar Sion is elsősorban a mienk esztergomiaké”.³⁸ Már e korai megfogalmazás is a helyi lap irányába vitte az újságot, és valójában nem is sikerült országos jelentőségű katolikus lappá válnia, hiszen viszonylagosan kevés országos hírt közölt, melyek nagyobb része is a primás tevékenységével kapcsolatos közlemény volt. Általában megyei és városi híreket jelentetett meg, mozi-, színház- és rádióműsört közölt, valamint a lap fenntartására számos reklámnak adott helyet.

³³ KEMÉNYFY K. i. m. 2.

³⁴ 42 (1904) 960.

³⁵ A miniszterelnöki hivatal sajtóosztálya 6916/1934. III. szám alatt engedélyezte a lap indítását. Primási Levéltár, Cat. 44., 2448/1934.

³⁶ LIPPAY Lajos, „Sion miatt nem hallgatók ...”, in: *Magyar Sion* (1934. szeptember 15.) 2.

³⁷ Uo.

³⁸ A „Magyar Sion” és Esztergom társadalma, in: *Magyar Sion* (1934. szeptember 30.) 7.

A lap felelős szerkesztői tisztét Lippay Lajos³⁹ látta el 1941 augusztusáig, amikor is Szappanyos Béla⁴⁰ vette át tőle e feladatot, 1942 szeptemberéig végezve e munkát.⁴¹ Őt Vajda József⁴² követte, egészen a lap megszűnéséig, 1944. október 15-ig.⁴³ Szimbolikusan is tekinthetjük, hogy az utolsó szám főcíme: Boldogasszony Anyánk ..., mely kiáltásként hat a háború vérzivatarában. A lapnak még megadott, hogy közölje Serédi Jusztinián utolsó körlevelét, mely a papságot, mint a Jó Pásztor utódait, vértanúság árán is a helyükön való maradásra szólítja fel.

Nem tekinthetjük véletlennek az utolsó lapszám dátumát, hiszen a *Magyar Sion* hasábjain a szélsőjobboldali pártok nem jelentkezhettek,⁴⁴ ellentétben az *Esztergom és Vidéke* gyakorlatával, amiért a *Magyar Sion* meg is róttá laptársát.⁴⁵ Bár a szerkesztőség irattára nem maradt fenn, így iratokkal nem igazolható, mégis úgy gondoljuk az előbb említettek alapján, hogy a lap további megjelenését a nyilas hatalomátvétel akadályozta, és a háború utáni nehéz időkben már nem volt lehetőség az újság újraindítására.

Röviden áttekintve a *Magyar Sion* történetét, Kereszty Viktorral együtt „bát-
ran mondjuk, hogy e tartalmas értekezések annyira nem vesztek a letűnt év-
tizedek folyamán sem becsökből, hogy a 'Magyar Sion' ... még ma is valóságos
kincsháza a magyar egyháztörténelmi adatoknak és okmányoknak”.⁴⁶ A ma-
gas színvonalon szerkesztett folyóirat alapos tanulmányokat közölt, amelyekből
olyan kitűnő művek nőttek ki, mint a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis, vagy
Fraknói Vilmos Pázmány életrajza. Ugyanakkor egyetértünk azzal is, hogy az itt
felhalmozott publikációk feldolgozása a jövő feladata,⁴⁷ amelyet nagyban segít-
het a *Magyar Sion* most megjelenő repertórium.

³⁹ Lippay Lajos (1897-1949). Pappá szentelték 1923-ban, esztergomi kanonok 1946-ban. Vö. BEKE Margit, *Esztergomi kanonokok 1900-1985*, Unterhaching 1989, 125.

⁴⁰ Szappanyos Béla (1913-2000). Pappá szentelték 1938-ban, esztergomi kanonok 1984-ben. Vö. BEKE i. m. 173.

⁴¹ BÁRDOS István, *Újságok a Horthy-korszakbeli Esztergomban*, Limes 1990/2., 126.

⁴² Vajda József (1912-1978). Pappá szentelték 1936-ban, 1938-ban hitoktató Budapestben, 1941-ben prefektus és filozófiatanár Esztergomban. A szeminárium gondnoka 1946-1955. Plébános-helyettes Zebegényben 1955-1965. Szemináriumi rektor Esztergomban 1965-1969. Váci segédpüspök 1969. január 10-től. Műve: *Megszentelt élet*, Budapest 1978. Vö. Prímási Levéltár 1203-45/1978 (gyászjelentés).

⁴³ Prímási Levéltár, 8042/1944.

⁴⁴ Serédi hercegprímás 6008/1944. számon kelt iratában a cikkek kiválasztása és közlése terén még nagyobb megfontoltságra intette Vajda József felelős szerkesztőt.

⁴⁵ BÁRDOS i. m. 126.

⁴⁶ *Magyar Sion* 36 (1898) 337.

⁴⁷ BÁRDOS István, *Az Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat megalakulása és működése (1894-1948)*, in: *Esztergom Évtapjai* 1988, 59.

*Knauz Nándor (Beszédes Sándor felvétele 1883-ból)
Prímási Levéltár, fényképgyűjtemény*